

ΜΟΧΛΟΣ

Αρχαιολογικά

Ο Μόχλος είναι μια περίεργη όσο και συναρπαστική περίπτωση στον Κρητικό άξονα της Ανατολής. Βρίσκεται εκτός κεντρικού οδικού κυκλώματος, στη βόρεια άπλα του Λασιθιώτικου Νομού διεκδικώντας μια κυκλαδίτικη νότα στο χείλος του κόλπου του Μεραμπέλου.

Αποτελείται από τον παλιό παράλιο οικισμό που έχει αναπτυχθεί με σεβασμό στο περιβάλλον αλλά και από την απέναντι βραχονησίδα η οποία απέχει 150 μέτρα από τη στεριά και συνιστά μια από τις ιστορικότερες κηλίδες του αρχαιολογικού χάρτη της Μεγαλονήσου.

Η αρχαία πόλη στη βραχονησίδα του Μόχλου ανήκει σε έναν από τους παλαιότερους οικιστικούς θύλακες της Μινωικής Κρήτης.

Μόχλος

Μια βραχονησίδα σκέτος θησαυρός

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΑΪΤΖΗ

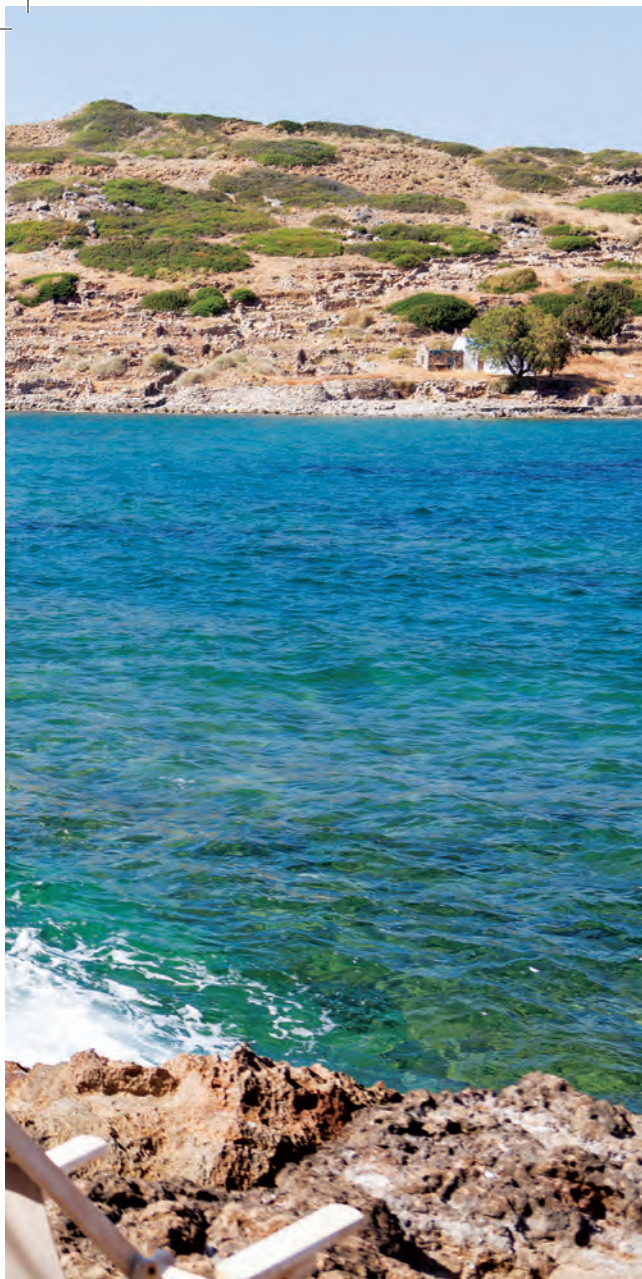

Άποψη της βραχονησίδας του Μόχλου από την απέναντι στεριά.

Τι είναι πρώτα απ' όλα ο **Μόχλος**; Πού βρίσκεται; Ποια η σημασία του για τη Μινωϊκή Κρήτη; Τρία καίρια ερωτήματα που μου θέτουν απορημένοι οι απανταχού Έλληνες γι αυτό το άσημο, εκ πρώτης όψεως, βραχονησάκι της ανατολικής Κρήτης, που φωλιάζει καλά κρυμμένο απέναντι από τον οικισμό του **Μόχλου Σπείας Λασιθίου**. Κι όμως, υπάρχουν και ανήσυχια πνεύματα

που τον έχουν ανακαλύψει κι έχουν μείνει άναυδοι, τόσο από την ομορφιά του τοπίου (στεριάς, οικισμού, διαύλου και βραχονησίδας), όσο και από τη βαριά ιστορία που κουβαλάει στις βραχώδεις του ράχες το νησιδάκι του **Αγίου Νικολάου**, εκατόν πενήντα μέτρα απέναντι από το μικρό λιμανάκι του Μόχλου.

Αλλά ας βαδίσουμε τον τόπο και ας γνωρίσουμε τους ανθρώπους και την ιστορία

Όρες γαλήνης και ομορφιάς στον παράλιο οικισμό του Μόχλου

της περιοχής βήμα – βήμα. Καθώς ερχόμαστε από το **Ηράκλειο** για τη **Σπτεία**, κι αφού περάσουμε έξω από πέντε μινωικές πόλεις, και συγκεκριμένα από την **Αμνισό**, τα **Μάλια**, τη **Χερσόνησο**, τη **Δρήρο** και τις **Γουρνιές**, παίρνουμε τον ανήφορο από την **Παχειά Αμμο** για τις πλαγιές του **Όρνου** και φτάνουμε σε μια διασταύρωση που γράφει, ευθεία για Σπτεία κι αριστερά για τις Αρχαιότητες του Μόχλου.

Στρίβουμε λοιπόν αριστερά και πάμε να γνωρίσουμε τον Μόχλο, και να κολυμπήσουμε σ' αυτό το πανέμορφο δίαυλο που κάνει η στεριά με το βραχονήσι του **Άη-Νικόλα**.

Κατηφορίζοντας τις πλαγιές του Όρνου προς τη θάλασσα έχουμε απέναντί μας, σε βάθος πεδίου, το γαλάζιο υφαντό του Κρητικού πελάγους κι ένα σμάρι από νησάκια, μικρά και μεγάλα. Ένα από δαύτα είναι η

Στιγμές χαλάρωσης στα μαγαζιά του Μόχλου.

Ψείρα, διάσημη πια στο αρχαιογνωστικό θέατρο της Κρήτης, λόγω των πολύχρονων ανασκαφών που πραγματοποιούν εκεί διάφορες αρχαιολογικές Σχολές, αλλά και των πολύ σημαντικών ευρημάτων της πρωτομινωικής εποχής που έχουν έρθει – κι έρχονται συνεχώς – στην επιφάνεια τα τελευταία χρόνια. Για την Ψείρα μιλήσαμε στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού. Καθώς παρατηρώ το γενικότερο τοπίο και τη μορφολογία των δαντελωτών ακτών του Μόχλου από τη μια, και την κατάξερη βραχονησίδα της Ψείρας από την άλλη, φλέγομαι από την επιθυμία να πεταχτώ ως την λιλιπούτεια βραχονησίδα του Άν-Νικόλα. Όσο κατηφορίζω από τον δρόμο, τόσο περισσότερο κρύβεται η Ψείρα κι ανοίγει τη βεντάλια του το μικρονήσι, που μέχρι πριν από λίγο ήταν μια ασήμαντη

κουκίδα θαλασσόβραχου που καλυπτότανε από τη στεριανή λωρίδα γης, στην οποία αστράφτανε μερικές κατάλευκες σπίθες κυκλαδίτικης ασβεστοκονίας. Όλο και περισσότερο φλέγομαι πια από την επιθυμία να δω, να περπατήσω και να βρω τον τρόπο να περάσω απέναντι από το ψαροχώρι του Μόχλου σε εκείνη την κακατιά της γης, τη βραχονησίδα του Άν-Νικόλα που φαντάζει απείρως ομορφότερη κι ελκυστικότερη καθώς διαγράφονται επάνω της διάσπαρτα τετραγωνισμένα “οικόπεδα” αρχαίας πόλης.

Στέκομαι σε μιαν άκρη, αρκετά ψηλά από τον Μόχλο, ώστε να έχω καθαρή κάτοψη του υποψήφιου για περιήγηση χώρου και ανοίγω το πολύ χρήσιμο βιβλίο του **Στέργιου Σπανάκη** (μνημειακό για την ιστορία της Κρήτης) για να δω τι τέλος

Το λιμανάκι του Μόχλου. / Γραφικό σπιτάκι από το εσωτερικό του οικισμού.

πάντων γράφει για κείνο το ταπεινό και γραφικότατο νησιδάκι που στέκει μπροστάρης στο λιμανάκι του Μόχλου κι ακούει στο όνομα Άγιος Νικόλαος.

“Ο Μόχλος είναι γνωστός με την ονομασία Μούφλος. Στους βενετσιάνικους χάρτες αναφέρεται ως Scoglio di Muflò. Σήμερα το νησάκι είναι γνωστό με το όνομα Άγιος Νικόλαος, από την ομώνυμη εκκλησιούλα που βρίσκεται εκεί”.

Το 1908 ο αμερικανός αρχαιολόγος **Seager** πραγματοποίησε ανασκαφή στο νησάκι κι αποκάλυψε συνοικισμό της **Πρωτομινωϊκής, Μεσομινωϊκής και Υστερομινωϊκής** εποχής. Βρέθηκαν κομψότατα αγγεία της πρωτομινωϊκής εποχής, αμφορείς, διαδήματα, περόνες, περιδέραια, ένας ιερός πέλεκυς κι ένα περίφημο δαχτυλίδι. Την εποχή εκείνη ο Μόχλος ήταν ένα σπουδαίο λιμάνι με οικονομική άνθιση, που είχε εμπορικές σχέσεις με όλα τα λιμάνια της Μέσης Ανατολής.

Την Πρωτομινωϊκή περίοδο το νησάκι

ήταν πιθανότατα ενωμένο με την απέναντι παραλία σχηματίζοντας από τη μια και την άλλη μεριά του λαιμού, δυο λιμάνια που χρησιμοποιούνταν το ένα ή το άλλο ανάλογα με τον άνεμο που φυσούσε.

Τελευταία, το **1960** η αρχαιολογική Υπηρεσία και συγκεκριμένα ο **Πλάτων** παράτησε ορισμένα λιμενικά έργα, βυθισμένα μέσα στη θάλασσα.

Πήραμε να κατεβαίνουμε μη χάνοντας από το περισκόπιο του βλέμματος την ορθή γωνία του γεωφυσικού αυτού πλάνου που όλο και αποκάλυπτε τη φυσική ομορφιά, τα κατάλευκα σπιτάκια του (λες κι ήμασταν στις Κυκλάδες), αλλά και τον ερημικό όγκο του νησιού καθώς μεγάλωνε ο αρχαίος του ήσκιος, αφού διακρίνονταν όλο και καθαρότερα τα βαριά κατάλοιπα από τον υπέροχο αρχαϊκό οικισμό του.

Πλησιάζοντας μεγάλωνε τόσο η φαντασία όσο και η προσμονή μας, αποκαλύπτοντας την τεράστια αποθήκη της άγνοιας για τούτο τον μοναδικό και υπέροχο τόπο που

μέχρι τώρα μας ήταν παντελώς άγνωστος. Φτάνοντας στον οικισμό μπήκαμε σε μια δαιδαλώδη σφήνα μικρών αλλά εύχρηστων δρομίσκων που μας οδήγησαν υποχρεωτικά σε ένα μεγάλο οικόπεδο στάθμευσης, λίγο έξω από τη παράλια στράτα του χωριού.

Μόχλος λοιπόν, ένας μικρός αλλά γραφικός οικισμός ψαράδων της Κοινότητας **Τουρλωτής** Σπτείας που απέχει από τον **Άγιο Νικόλαο 50** ολόκληρα χιλιόμετρα. Έχει λίγους κατοίκους τον χειμώνα, αλλά οι πληροφορίες λένε πως το καλοκαίρι κατεβαίνουν οι κάτοικοι όλων των ορεινών κοινοτήτων της Σπτείας γιατί τον θεωρούν το ωραιότερο επίνειο του βορειοανατολικού Λασιθίου.

Τώρα που είναι Μάης, ο τόπος έχει αρκετούς ανθρώπους από τα πέρατα της υπηλίου.

Μα πού γνωρίζουν οι αθεόφοβοι τούτη την απόμακρη γωνιά και γίνονται θαυμαστές και ενίοτε μόνιμοι κάτοικοι του

Νυχτερινή άποψη του οικισμού του Μόχλου.

Τα ερείπια του μινωικού οικισμού στο νησάκι του Μόχλου.

πανέμορφου αυτού τόπου; Περπατούμε εντυπωσιασμένοι ανάμεσα στα στεναδάκια, με τα σπίτια και τις αυλές, όλα πεντακάθαρα, τα ρείθρα, τα κράσπεδα και τις ρούγες παστρικές και φρεσκοασβεστωμένες. Παντού μαγαζάκια και μικροί ξενώνες, δωμάτια ενοικιαζόμενα, ταβερνούλες, ψαρομάγαζα και ρακάδικα που συνιστούν μια ήπια πινελιά εμπορικών δραστηριοτήτων που δεν ενοχλεί ούτε προσβάλλει τον χώρο και τους επισκέπτες. Καθόμαστε σε ένα τέτοιο μαγαζάκι απέναντι από τη βραχονησίδα του Άη-Νικόλα, έτσι ώστε να έχουμε μπροστά μας τη

γραφική αμμουδίτσα του Μόχλου. Τα βραχάκια δημιουργούν δαντέλες κυματιστές στην ποδιά του οικισμού και στο μέτωπό μας ολοκληρωμένη η θέα ενός μινωικού οικισμού με τα σπιτάκια, τις γειτονιές, τους διαδρόμους, τα ιερά, τους χώρους λατρείας και το νεκροταφείο του, σκαρφαλωμένο στην πιο ωραία γωνιά του βράχου. Και πριν απ' αυτά, ίσως πέρα απ' όλα αυτά, διαθέτει και τον πανέμορφο δίαυλο, με μια θάλασσα που χρωματίζει τον βυθό της σμαραγδένιο και προκλητικό να τον διανύσεις κολυμπώντας από τη μια στην άλλη στεριά.

Αρχαίος διάδρομος στον οικισμό του Μόχλου. / Εικονική αποτύπωση της μινωικής ζωής στον αρχαίο Μόχλο. / Το Υστερομινωικό νεκροταφείο του Μόχλου.

Πίνουμε πρώτα μια ρακή για να συνέλθουμε από την έκθεση της υπερφυσικής ακτινοβολίας του γεωφυσικού τούτου θαύματος κι έπειτα ρωτούμε το **Γιώργη τον Φραγγιαδάκη** τον εστιάτορα, πώς θα πάμε απέναντι. Αν και το πιο φυσικό μέσο προσέγγισης του νησιού είναι το κολύμπι, το ερώτημα είναι πώς θα το βαδίσουμε μετά.

Η απόσταση δεν είναι μεγαλύτερη από εκατόν πενήντα μέτρα. Από κάτω μας, σε έναν λιλιπούτειο μόλο, είναι αραγμένο ένα πολύχρωμο ξύλινο βαρκάκι, που περνάει απέναντι τους οδοιπόρους του νησιού.

Ο Γιώργης προθυμοποιείται να μας περάσει από τη μια “ζωή” στην “άλλη”. Όχι τη μοιραία, αλλά την εκλεκτική και γενναία ζωή των ωραίων στιγμών και περιπετειών αυτού του σύντομου βίου μας.

Σαλπάρουμε λες και πρόκειται να κάνουμε ένα ταξίδι “ολκής” μέσα στο χρόνο. Έτσι είναι! Ταξίδι ολκής με δίολκο το βαρκάκι του Γιώργη, που διασχίζει αιώνες μινωικής ομορφιάς και ιστορίας, μέχρι να αποθηκεύσουμε την οριστική γνώση και την ιστορική ταυτότητα μαζί με το έξοχο θεϊκό τοπίο.

Πρόχειρος μόνος ένα τσιμεντένιο βραχάκι με μια σαμπρέλα γι’ αντίσκοψη και πατάμε στεριά σ’ ένα νησί που δε γεμίζει το μάτι. Ωστόσο, υπάρχει καθαρή στράτα που οδηγεί πρώτα στο ξωκλήσι του Άη-Νικόλα κι έπειτα στα διαδρόμια των οικιών, των δημόσιων χώρων, των λατρευτικών ιερών και του νεκροταφείου.

Αλλά ας τα πάρουμε από την αρχή. Ο επισκέπτης μπορεί να διακρίνει αρχιτεκτονικά κατάλοιπα από πέντε οικιστικές φάσεις του νησιού. Την πρωτομινωική (ή προανακτορική), τη **Μεσομινωική**, την

Υστερομινωική, την **Ελληνιστική** και τη **Βυζαντινή** περίοδο.

Ο εκτεταμένος οικισμός του Μόχλου αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα οικιστικά κέντρα της Κρήτης.

Τα περισσότερα ορατά λείψανα ανήκουν στην υστερομινωική πόλη. Η έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης προκάλεσε ζημιές σε πολλά οικοδομήματα, αλλά η πόλη ανακαινίστηκε αμέσως. Έγινε ακόμη μεγαλύτερη στα χρόνια της υστερομινωικής περιόδου **1500-1425 π.Χ.** Ο ανακαινισμένος οικισμός διακρίνεται σε θρησκευτικό κέντρο με αρκετά οικοδομικά τετράγωνα και πλακοστρωμένους δρόμους. Πράγματι, ακόμη και σήμερα φαίνονται οι ωραίοι πλακόστρωτοι δρόμοι που δεν έχουν χάσει τίποτα από τη λάμψη των άλλων εποχών.

Η τέταρτη μεγάλη φάση κατοίκησης της πόλης ανήκει στην ύστερη ελληνιστική περίοδο.

Η τελευταία (πέμπτη) διακριτή κατοίκηση ανήκει στη βυζαντινή περίοδο, **8^{ος} - 14^{ος} αι.**, οπότε χτίζεται το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου, ένας περιμετρικός τοίχος κι

Κεντρικός διάδρομος στην αρχαία πόλη.

Η κορυφή της βραχονησίδας του Μόχλου.

Η θέα του νεότερου οικισμού
του Μόχλου από την κορυφή
της Βραχονησίδας.

Αρχαίο γουδί με το γουδοχέρι του.

ένας πύργος στην κορυφή του νησιού. Τα πέτρινα μονοπάτια που οδηγούν περιμετρικά του οικισμού είναι από τα ωραιότερα διατηρημένα στην Κρήτη. Στα ερείπια μιας οικίας βρίσκουμε ένα πέτρινο γουδί μαζί με το λίθινο γουδοχέρι του. Παίρνουμε το ανηφορικό και λίγο επικίνδυνο μονοπάτι που οδηγεί στο νεκροταφείο. Τέτοια θέση για νεκροταφείο δεν έχω ξαναδεί πουθενά αλλού. Το νεκροταφείο του Μόχλου ανήκει στην Προανακτορική περίοδο και αποτελείται από τριάντα ορθογώνιους τάφους, χωρισμένους σε πολλά διαμερίσματα. Οι τάφοι ήταν οικογενειακοί και χρησιμοποιήθηκαν από το 3000 μέχρι το 1900 περίπου. Κοντά στους τάφους βρέθηκαν και πολλοί βωμοί που χρησιμοποιήθηκαν για τελετουργικές προσφορές σε προγόνους. Την περιήγησή μας διακόπτει αναπάντεχα μια απότομη μπόρα και είμαστε αναγκα-

σμένοι να αποχωρήσουμε. Πώς όμως να ειδοποιήσουμε τον βαρκάρη για να 'ρθει, αφού τηλέφωνο δεν μας έδωσε; Τότε θυμήθηκα τι μου είχε πει ο Γιώργης. Όταν θα τελειώσουμε την περιήγηση να χτυπήσουμε την καμπάνα του Άη-Νικόλα κι εκείνος θα λάβει το μήνυμα και θα 'ρθει αμέσως. Όπως κι έγινε. Ο πρωτότυπος τούτος οικισμός, με τα μινωικά σπίτια, τους πλακόστρωτους δρόμους, τα μοναδικά σε θέση και κατασκευή ταφικά μνημεία και το πλήθος πρωτότυπων λειψάνων και αντικειμένων, μόνο με έναν πρωτότυπο τρόπο θα μπορούσε να επικοινωνήσει με τον έξω κόσμο και να τελεσφορήσει η επαφή μαζί του. Η καμπάνα, ως αρχαϊκό μέσο επικοινωνίας, εξακολουθεί ίσαμε σήμερα να σημαίνει στους ανθρώπους του Μόχλου το μήνυμα της επιστροφής από την ωραία ζωή του νησιού στη συμβατική του έξω κόσμου.

Το εκκλησάκι του Αη-Νικόλα. / Διαβαίνοντας την αρχαία πόλη.

